

Ismerjük meg a settlementet

Bevezető Hilscher Rezső
settlement-történeti írása elé

A hazai — nem túl sokat forgatott — szociálpolitikai intézmény-történet fellapozásakor azt találjuk, hogy az 1870-es évek Angliájából viszonylag gyorsan elterjedő *settlementek* első hírnöke 1912-ben jelenik meg Magyarországon. Újpesten létesül ez a mindvégig legjelentősebbnek is maradó főiskolai *szociális telep* (amit korábban olykor *társadalmi központnak* is fordítottak). Ennek az intézménynek a működése, tevékenysége és története rendkívül sok tanulsággal szolgálhat. Különösen ma, amikor a szociálpolitika eszköztárának, a szociális ellátások tartalmának és formáinak a kérdéseivel ilyen megrendítően szembesülünk. A nevelés és a gondozás, a védelem és a fejlesztés, a prevenció és a terápia szándéka és gyakorlata ebben az intézményben kapcsolódott össze a mai feladataink szempontjából is legígéretesebben. Nem érdemes és nem kell vakon követhető mintát keresnünk vagy találnunk a settlementekben, de meggondolni való példát igenis lehet és szükséges is.

De hát mi is ez, mire is való ez a settlement?

1936-ban a Székesfőváros Népművelési Bizottsága settlement-tanfolyamot szervezett Balatonlellén. Az itt megjelentek, köztük Hilscher Rezső, a következő meghatározást alkották meg és fogadták el: „A settlement (népművelő és gondozó otthon) a társadalmi felelősség érzésével és az adnitudás többletével rendelkező egyéneknek önkéntes letelepedése a szociális elhagyatottságban élő emberek közé azért, hogy azoknak erkölcsi, szellemi és gazdasági érdekeit a jó szomszédság elve alapján, a népgondozás és a népművelés eszközeivel és eljárásaival, tervszerűen és intézményesen szolgálják, s így ezeknek a társadalmi rétegeknek a nemzeti közösségbe való teljes beilleszkedését megteremtse.”*

Az azóta sokat módosult, de minden vonatkozásában meg nem oldott, lényegében társadalomfejlesztőinek nevezhető feladatnak nekigyűrűző értelmiségiek jó fél évszázaddal ezelőtt már abban is egyetértettek ezen a balatonlellei tanácskozáson, hogy „a szegénységből fakadó tudatlanság és a tudatlanságból fakadó szegénység örök körforgásában a szociális gondozás feladata a szegénység, a népművelés feladata pedig a tudatlanság elleni küzdelem. Az elmélyült szociális gondozás minden esetben eljut az ismeretközlés és a nevelés szükségességéhez

— és minden népművelő rábukkan munkája közben a szociális gondozás igényére. Az úttörés kemény munkáján átesett népművelés és szociális gondozás feltétlenül kialakítja az olyan intézménynek a szükségyszerűségét, amely nevel, tanít és egyben gondoz, s amely a gondozottjaiban rejtlő emberi értékek aktíválásával, a gondozottak közreműködésével kívánja a közösségi élet jobb formáit megteremteni. Ez az intézmény a settlement, a népművelő és gondozó otthon.”*

Az ezekre a tiszteletreméltó eszmékre törekedve tevékenykedő Újpesti Szociális Telepet 1949. január 1-ei hatállyal megszüntették. Akkortájt, amikor a kultúrpolitikát a társadalomfejlesztés helyett egy ágazat intézményeinek irányítására és vezénylésére szűkítették. Ennek „adekvát” intézményeként létrekölintva a kultúrházakat és ugyanakkor elsorvasztva — különösen a társadalmi, közösségi — szociálpolitikát és szociális gondozást.

Hogy képesek legyünk helyreállítani a társadalomban az emberi viszonyokat, vagyis hogy el tudjunk tervezni és létre tudjunk hozni, továbbá működtethessük újból *egyidejűleg* szociális és népművelő társadalmi intézményeket — ezért lehet különösen időszerű megismernünk a settlement történeti irodalmát. A bemutatást Hilscher Rezső egy nemzetközi kitekintésű összefoglaló írásával illik kezdenünk.

*A settlement (Szerk.: Novágh Gyula, Bp., 1937.) — Hilscher Rezső itt következő írása is ebben, az 1936-os balatonlellei tanfolyam előadásait összegyűjtő kötetben jelent meg.